

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੮

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੭]

**ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਉਮਕਿਓ ਗੇਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥ ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ
ਜਾਈ ॥ ਸੁਨਤ ਸਦੇਸਰੋ ਪ੍ਰਿਅ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਤਉ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥੧॥
ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਹੀਅਰੋ ਧੀਰੈ ਨਿਮਾਨੋ ॥ ਮਿਲੁ ਸਾਜਨ ਹਉ ਤੁਝੁ ਕੁਰਬਾਨੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਏਕਾ ਸੇਜ
ਵਿਛੀ ਧਨ ਕੰਤਾ ॥ ਧਨ ਸੂਤੀ ਪਿਰੁ ਸਦ ਜਾਗੰਤਾ ॥ ਪੀਓ ਮਦਰੋ ਧਨ ਮਤਵੰਤਾ ॥ ਧਨ ਜਾਗੈ
ਜੇ ਪਿਰੁ ਬੋਲੰਤਾ ॥੨॥ ਭਈ ਨਿਰਾਸੀ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ॥ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ ਮੈ ਸਗਲੇ ਝਾਗੇ ॥
ਖਿਨੁ ਰਗਨੁ ਨ ਪਾਵਉ ਬਿਨੁ ਪਗ ਪਾਗੇ ॥ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹ ਸਭਾਗੇ ॥੩॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ
ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਬੁਝੀ ਤਪਤਿ ਘਰਹਿ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ ਹੁਣਿ ਮੁਝਹਿ
ਸੁਹਾਇਆ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੪॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਪਿਰੁ ਹੈ ਭਾਈ ॥ ਖੋਲ੍ਹਿਓ
ਕਪਾਟੁ ਤਾ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥੫॥**

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਲ ਖਿਚਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਉਮਕਿਓ ਗੇਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥

ਗੇਉ=ਹਿਰਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਾਲਕ ਦੇ ਮਿਲਨ=ਮਿਲਾਪ, ਤਾਈ=ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਨ ਲਈ ਉਮਕਿਓ=ਉੱਛਲਿਆ ਵਾ—ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਆਇਆ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਉਮਕਿਓ=ਉਮੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਵਾ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਉਮਕਿਤ ਰਸਿ ਚਲੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਬੇ ਕੀ ਚਾਹ ॥

[ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੨੭੨]

੨. ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥

ਤੰਨਿ ਜੜਾਂਈ ਆਪਣੈ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ ॥੨੧॥

[ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੪੨੬]

ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੰਭ ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਲਹਾਂ=ਲੈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੜ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਜਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਟੋਲਿ=ਲੱਭ ਲਵਾਂ, ਅਥਵਾ :—ਹੇ ਭਾਈ! ਗਿਆਨ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਖੰਭ, ਜੇ=ਜੇਕਰ, ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮੁਲ ਦੇ ਕੇ ਖਰੀਦ ਘਿੰਨਾ=ਲਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਨ=ਸੂਖਮ ਤਨ, ਅੰਤਰਕਰਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਧਾਰਣ ਕਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਟੋਲਿ=ਲੱਭ ਲਵਾਂ, ਅਥਵਾ :—ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ=ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਕੇ ਲਵਾਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ ਜਾਈ ॥

ਖੋਜਤ=ਲੱਭਣ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚਰਿਓ=ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਤੇ ਜਾਈ=ਜਾ ਕੇ, ਪ੍ਰਿਅ=ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੇਖਉ=ਦੇਖ ਲਵਾਂ, ਵਾ—ਜਦੋਂ ਖੋਜ ਵਾਸਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵਣ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ-ਖੋਜਦੇ, ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਬਹੁਤ ਲੱਭਿਆ, ਪਰ ਨਾ ਲੱਭਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ।

ਸੁਨਤ ਸਦੇਸਰੋ ਪ੍ਰਿਅ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਸਦੇਸਰੋ=ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਨਤ=ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪੀ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪੀ ਸੇਜ ਵਿਛਾਉਣਾ ਕੀਤੀ, ਵਾ—ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੇਜਾ ਵਿਛਾਈ।

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਤਉ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥੧॥

ਪਹਿਲਾਂ ਭ੍ਰਮਿ=ਭੁਲੇਖੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਦੇਸਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਖੀਰ :

ਯਥਾ— ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ਹੈ ਸਗਲ ਥਾਨ ਰੇ ਆਹਿ ਪਰਿਓ ਸੰਤ ਪਾਛੈ ॥

[ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੩੩]

ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਹੀਅਰੋ ਧੀਰੈ ਨਿਮਾਨੋ ॥

ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਨਿਮਾਨੋ=ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਹੀਅਰੋ=ਹਿਰਦਾ ਕਿਨ=ਕਿਸ ਬਿਧਿ=ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਧੀਰੈ=ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਮਿਲੁ ਸਾਜਨ ਹਉ ਤੁਝੁ ਕੁਰਬਾਨੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹੇ ਸਾਜਨ=ਸੱਜਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਕਰ ਹਉ=ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨੋ=ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਥਵਾ :— ਸਾਜਨ=ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਬਲਿ ਜਾਇ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖਰ ਦਾਤੇ ਪਰਗਾਸੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਹੋਇ ਜੀਉ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੬]

ਏਕਾ ਸੇਜ ਵਿਛੀ ਧਨ ਕੰਤਾ ॥ ਧਨ ਸੁਤੀ ਪਿਰੁ ਸਦ ਜਾਗੰਤਾ ॥

ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਕੰਤਾ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?

ਉੱਤਰ—ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਅਵਿਦਿਆ, ਵਾ—ਮੋਹ ਰੂਪ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਹੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੀਓ ਸਿੰਗਾਰੁ ਮਿਲਨ ਕੇ ਤਾਈ ॥ ਹਰਿ ਨ ਮਿਲੇ ਜਗਜੀਵਨ ਗੁਸਾਈ ॥੧॥
 ਹਰਿ ਮੇਰੋ ਪਿਰੁ ਹਉ ਹਰਿ ਕੀ ਬਹੁਰੀਆ ॥ ਰਾਮ ਬਡੇ ਮੈ ਤਨਕ ਲਹੁਰੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਧਨਿ ਪਿਰ ਏਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇਰਾ ॥ ਸੇਜ ਏਕ ਪੈ ਮਿਲਨੁ ਦੁਹੇਰਾ ॥੨॥
 ਧੰਨਿ ਸੁਹਾਗਨਿ ਜੋ ਪੀਅ ਭਾਵੈ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਫਿਰਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵੈ ॥੩॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੩]

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ ਵਾ—ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰੂਪ, ਗੁਸਾਈ=ਮਾਲਕ ਹਰੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਹਰਿ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਡਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਨਕ ਲਹੁਰੀਆ=ਅਤੀ ਛੋਟੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਜੀਵ ਅਲਪੱਗ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮ ਸਰਬੱਗ ਹੈ। ਰਾਮ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਜੀਵ ਬੂੰਦ ਰੂਪ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਿਰ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਸਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਸੇਜਾ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਗਿਆਨ, ਵਾ—ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ=ਦੁਹੇਰਾ=ਕਠਨ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭਾ ਗਈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।

ਯਥਾ— ੧. ਧਨ ਪਿਰ ਕਾ ਇਕ ਹੀ ਸੰਗਿ ਵਾਸਾ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਕਰਾਰੀ ॥

[ਮਲਾਰ ਮ: ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੩]

੨. ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ ਇਕਤੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਸਤੇ ਮਿਲਿ ਬਾਤ ਨ ਕਰਤੇ ਭਾਈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੦੫]

੩. ਪਿਰੁ ਨਜੀਕਿ ਨ ਬੁਝੈ ਬਪੁੜੀ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਈ ॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੨੭੪]

੪. ਸੇਜ ਏਕ ਪ੍ਰਿਉ ਸੰਗਿ ਦਰਸੁ ਨ ਪਾਈਐ ਰਾਮ ॥

ਅਵਗਨ ਮੋਹਿ ਅਨੇਕ ਕਤ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਈਐ ਰਾਮ ॥

[ਬਿਹਾਰਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੪੩]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਜਾ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਸਤੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਵਿਚਾਲੇ ਇੱਕ ਪੱਕੀ ਕੰਧ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਕੰਧ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚੋਲੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਚਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦੀ ਕੰਧ ਕਿਵੇਂ ਢਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਯਥਾ— ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ, ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥੧॥

ਕਿ ਆਪਾ ਮਿਟਾਅ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਜਾਈ=ਰਜਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲੇ, ਭਾਵ ਤਤਿਕਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰ ਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਚਿਆਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਕਰਮ ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਚਲੇ ਹੋਈ ਤੀਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਭਾਵ ਝੂਠ ਦੀ ਕੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਡਿੱਗੀ ਕਲਹਿਣੀ ਔਰਤ ਜਿਸਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਵਾਦੀ ਹੋਵੇ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਨੇਕ ਪਤੀ ਐਸੀ ਔਰਤ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਲਟਾ ਉਸ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕਲੰਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਐਸੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਐਸੀ ਕਲਹਿਣੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

ਯਥਾ— **ਜਿਉ ਛੁਟੜਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰੈ ਦੁਹਚਾਰਣਿ ਬਦਨਾਉ ॥** [ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਃ ੩, ਅੰਗ ੬੪੫]

ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਛੁਟੜਿ=ਪਤੀ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਹੋਈ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸਤਰੀ ਘਰ ਘਰ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਹਚਾਰਣਿ=ਖੋਟੇ ਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਦਨਾਉ=ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ :

ਪੀਓ ਮਦਰੋ ਧਨ ਮਤਵੰਤਾ ॥

ਜੀਵ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਮਦਰੋ=ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਤਵੰਤਾ=ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ :—ਮਤਵੰਤਾ=ਮਸਤੀ ਦੇ ਚਾੜਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਤਸਰੀ ਨੇ ਪੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ?

ਧਨ ਜਾਗੈ ਜੇ ਪਿਰੁ ਬੋਲੰਤਾ ॥੨॥

ਜੀਵ ਰੂਪ ਧਨ=ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਜੇ ਪਿਰੁ=ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਮੋਹ ਦੀ, ਵਾ—ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਕੱਟਦੀ ਹੋਈ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ :

ਭਈ ਨਿਰਾਸੀ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ॥

ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰ ਮੈ ਸਗਲੇ ਝਾਗੇ ॥

ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤੁ=ਬਹੁਤੇ ਦਿਨ ਲਾਗੇ=ਲਗ ਗਏ, ਅਥਵਾ :—ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨਿਰਾਸੀ=ਨਿਰਾ+ਆਸੀ=ਆਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤਰੰਗ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਦੇਸ ਅਤੇ ਦਿਸੰਤਰ=ਬਹਿਰੰਗ ਸਾਧਨ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੈਂ ਸਗਲੇ=ਸਾਰੇ ਝਾਗੇ=ਲੰਘੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਹਨ। ਪਰ ਹਰ ਸਾਧਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਲੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੀ ਪਈ। ਇਹ ਸਭ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪੜਦੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਖਿਨੁ ਰਗਨੁ ਨ ਪਾਵਉ ਬਿਨੁ ਪਗ ਪਾਗੇ ॥

ਪਗ=ਚਰਨ ਪਾਗੇ=ਪਕੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ, ਵਾ—ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਖਿਨ ਭੀ ਹੁਣੇ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਉਮੈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਹ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਹ ਸਭਾਰੇ ॥੩॥

ਪ੍ਰਭੂ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਹ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ :— ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ :

ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਲਿਆ।

ਬੁਝੀ ਤਪਤਿ ਘਰਹਿ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ॥

ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਘਰ, ਵਾ—ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਾ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਤਪਤਿ=ਤਪਸ਼ ਬੁਝੀ=ਬੁਝ ਗਈ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪੜਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਰੂਪ ਘਰਹਿ=ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ ਹੁਣਿ ਮੁਝਹਿ ਸੁਹਾਇਆ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਭਰਮ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਧਨਾ ਰੂਪੀ ਸਗਲ=ਸਾਰਾ ਸੀਗਾਰ ਹੁਣਿ=ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਭਾਇਆ=ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਹ ਭੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਪਿਰੁ ਹੈ ਭਾਈ ॥

ਹੇ ਭਾਈ ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਭੀ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਉਥੇ ਹੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਸਭੁ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਭੀਠਾ ॥੪॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੧੨]

ਖੋਲਿਓ ਕਪਾਟੁ ਤਾ ਮਨੁ ਠਹਰਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ਦੁਜਾ ॥੫॥

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਰਮ, ਵਾ—ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਮਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਇਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੨੯

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੭੩੯]

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥ ਉਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥ ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨ੍ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਿਨ੍ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਮਰਨਾ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਕਾਲਹਿ ਖਰਨਾ ॥੨॥ ਕੂੜੈ ਮੋਹਿ ਲਪਟਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥ ਛੋਡਿ ਚਲਿਆ ਤਾ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥੩॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਕਰਹੁ ਦਾਤਿ ॥ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਜਪੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੪॥੮॥੧੪॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਮੁਖਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਹੀ ਰਾਗਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਦ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਅਖੀਰ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥

ਸੁਰਿ=ਦੇਵਤੇ ਨਰ ਦੇਵਾ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵਾ—ਰਾਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਣੁ=ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਵਹਿ=ਪਾਉਣਗੇ।

ਉਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਮੁਨਿ=ਮੰਨਣ ਸ਼ੀਲ ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨ=ਸੇਵਕ, ਵਾ—ਮੁਨੀ ਜਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਠਿ=ਉਠ ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ=ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਦਸਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੩]

ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤਰ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਐਸੀ ਅਦਭੁਤ ਰਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮਿਥਿਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਿਥਿਆ ਨੇਤਰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਮਨਿੰਦ ਇਹ ਸਭ ਝੂਠੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ॥

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦੮]

ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਨੀਂਦ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਥਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੱਤ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਗਵਾਰ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਨ ਕੋ ਰਹੈ ਰੰਗੁ ਨ ਤੁੰਗੁ ਫਕੀਰੁ ॥

ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੋਇ ਨ ਬੰਧੈ ਧੀਰੁ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੬]

ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਰਾਇ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਭੇਦ ਹਨ। ਰੰਗ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ, ਤੁੰਗ=ਉਚੇ (ਧਨਾਢ), ਫਕੀਰ=ਫੱਕਰ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ (ਫਕੀਰ=ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ :-ਮੰਗਤਾ, ਮੁਹਤਾਜ) ਨ=ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਧਰਤਿ ਆਕਾਸੁ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਵ ਖਾਨ ਢਾਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਸੀ ॥
ਰੰਗ ਤੁੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ ॥
ਕਾਜੀ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕਾ ਸਭੇ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥
ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ ॥
ਰੋਜਾ ਬਾਗ ਨਿਵਾਜ ਕਤੇਬ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਸਭ ਜਾਸੀ ॥
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਸਭੁ ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥

[ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

੨. ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਸਭੇ ਕੋਉ ਚਾਲੇ ਝੂਠ ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਪਾਸਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸਦਾ ਬਿਰੁ ਨਿਹਚਲੁ ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥

[ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੦੦]

੩. ਤਟ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਦੇਵਾਲਿਆ ਕੇਦਾਰੁ ਮਥੁਰਾ ਕਾਸੀ ॥
ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਦੇਵਤੇ ਸਣੁ ਇੰਦ੍ਰੈ ਜਾਸੀ ॥
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਬੇਦ ਚਾਰਿ ਖਟੁ ਦਰਸ ਸਮਾਸੀ ॥
ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਗੀਤ ਕਵਿਤ ਕਵਤੇ ਭੀ ਜਾਸੀ ॥
ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਸਭਿ ਕਾਲੈ ਵਾਸੀ ॥
ਮੁਨਿ ਜੋਗੀ ਦਿਗੰਬਰਾ ਜਮੈ ਸਣੁ ਜਾਸੀ ॥
ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਵਿਣਸਣਾ ਸਭ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਬਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕੁ ਬਿਰੁ ਹੋਸੀ ॥

[ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੧੦੦]

੪. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੫. ਜਗਿ ਜੀਵਨੁ ਐਸਾ ਸੁਪਨੇ ਜੈਸਾ ਜੀਵਨੁ ਸੁਪਨ ਸਮਾਨੰ ॥

[ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੪੮੨]

੬. ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕੋ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰਿ ॥੫੦॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

੭. ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥
ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੁ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥੪੯॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੮]

੮. ਐਸੋ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਪੇਖਨਾ ਰਹਨੁ ਨ ਕੋਉ ਪਈ ਹੈ ਰੇ ॥
ਸੁਧੇ ਸੁਧੇ ਰੇਗਿ ਚਲਹੁ ਤੁਮ ਨਤਰ ਕੁਧਕਾ ਦਿਵਈ ਹੈ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬਾਰੇ ਬੂਢੇ ਤਰੁਨੇ ਭਈਆ ਸਭਹੁ ਜਮੁ ਲੈ ਜਈ ਹੈ ਰੇ ॥
 ਮਾਨਸੁ ਬਪੁਰਾ ਮੁਸਾ ਕੀਨੋ ਮੀਚੁ ਬਿਲਈਆ ਖਈ ਹੈ ਰੇ ॥੧॥
 ਧਨਵੰਤਾ ਅਰੁ ਨਿਰਧਨ ਮਨਈ ਤਾ ਕੀ ਕਛੁ ਨ ਕਾਨੀ ਰੇ ॥
 ਰਾਜਾ ਪਰਚਾ ਸਮ ਕਰਿ ਮਾਰੈ ਐਸੋ ਕਾਲੁ ਬਡਾਨੀ ਰੇ ॥੨॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੫]

ਸਾਖੀ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੀ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਣ ਨ ਪਾਵੈ ਦਾ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ, ਰਾਖਸ਼, ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਸਦਕਾ ਉਹ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਵਨ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਰ ਲੈ ਲਏ ਕਿ ਨਾ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਬਾਹਰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਦਿਨੇ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਰਾਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ, ਰਾਖਸ਼, ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਰਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗਾ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਰੱਬ ਬਣ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ, ਪਦਾਰਥ ਸੰਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਲੋਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵੱਧ ਗਈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਲਵੇ, ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਦੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਇਆ ਇਸਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਅਜੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁਧ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਇਸਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਜਾੜ ਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁੱਕ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਫਿਰ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਇਸਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮੁਲਤਾਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਭੁਰਿਆ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਦ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਮਰਾਟ ਇੰਦ੍ਰ! ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹੈਂ। ਇੱਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਔਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰੇਂ, ਇਹ ਕੰਮ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਂ ਮੁਨਿ ਨਾਰਦ! ਇਹ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਔਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਗਰਭ ਪ੍ਰਫੇਦ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਭੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਅੰਸ ਹੈ, ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ। ਤਾਂ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ! ਇਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ, ਵੇਖ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬਣੇਗੀ। ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪਾ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜੰਮਦਾ ਹੀ ਹਰਿ ਭਗਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਲੜਾਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਪਿਓ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੰਦ੍ਰ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਨਾਰਦ

ਦੇ ਆਸ਼ਮ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਜਨਮ ਲੈਣ ਤਕ ਨਾਰਦ ਜੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਧਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਬਿਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਰਦ ਇਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਨਾਰਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪ ਤਾਂ ਵਿਗੜਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਗੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਸਭਿ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ ॥**

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਆਪਿ ਵਿਗੜਿਆ ਸਭਿ ਚਾਟੜੇ ਵਿਗੜੇ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੩]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗੀ :

ਯਥਾ— **ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿਉ ਕਹਿਆ ਮਾਇ ॥**

ਪਰਵਿਰਤਿ ਨ ਪੜ੍ਹਹੁ ਰਹੀ ਸਮਝਾਇ ॥ [ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੫੪]

ਪਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਘਰਿ ਹਰਨਾਖਸ ਦੇਤ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ॥**

ਪੜ੍ਹਨੁ ਪਠਾਇਆ ਚਾਟਸਾਲ ਪਾਏ ਚਿਤਿ ਹੋਆ ਅਹਿਲਾਦੁ ॥

ਸਿਮਰੈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦੁ ॥

ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਸਭ ਚਾਟੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਰਹੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ॥

ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਰੂਆਇਆ ਦੋਖੀ ਦੈਤਿ ਵਧਾਇਆ ਵਾਦੁ ॥

ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੂਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥

ਕਵਿ ਖੜਗੁ ਸਦਿ ਪੁਛਿਆ ਕਉਣੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦੁ ॥

ਬੰਮੁ ਪਾੜਿ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ ॥

ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ॥

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ॥੨॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨]

ਆਖਰ ਤੱਤੇ ਬੰਮੁ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਹਿਤ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਝੂਠਾ ਕਰਕੇ। ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੇਹਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦੱਸ ਤੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੈਂ ਜਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਜਾਂ ਦੇਵਤਾ, ਪਸ਼ੂ, ਰਾਖਸ਼ ਆਦਿ, ਦਿਨ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਤ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੌਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਯਥਾ— **ਖਿਨ ਮਹਿ ਭੈਆਨ ਰੂਪੁ ਨਿਕਸਿਆ ਬੰਮੁ ਉਪਾੜਿ ॥**

ਹਰਨਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੧੩੩]

ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਨਗੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਤਨੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਅਫਲਾਤੂ ਵਰਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨ੍ਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥

ਜਿਨ੍ਹੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਤ=ਜਿਉਂਦੇ ਪੇਖੇ=ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕੇ ਸੇਵਕ ਜੋ ਹਰਿ ਭਾਏ ਤਿਨ੍ਹ ਕੀ ਕਥਾ ਨਿਰਾਰੀ ਰੇ ॥

ਆਵਹਿ ਨ ਜਾਹਿ ਨ ਕਬਹੂ ਮਰਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਗਾਰੀ ਰੇ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੮੫੫]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਭਾਵ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਬਦਿ ਮਰਹੁ ਫਿਰਿ ਜੀਵਹੁ ਸਦ ਹੀ ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਈ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੦੪]

ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਿਨ੍ਹੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਤਿਨ੍ਹੀ=ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਧ-ਸੰਗ=ਸਤਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਮਰਨਾ ॥

ਬਾਦਿਸਾਹ=ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਸਾਹ=ਸਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਵਾਪਾਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਨੇ ਭੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਕਾਲਹਿ ਖਰਨਾ ॥੨॥

ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਨੇ ਖਰਨਾ=ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਖਰਨਾ=[ਕ੍ਰਿ: ਪੰਜਾਬੀ, ਖੜਨਾ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ] ਲੈ ਜਾਣਾ, ਖੜਨਾ।

ਕੂੜੈ ਮੋਹਿ ਲਪਟਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥

ਕੂੜੈ=ਝੂਠੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹਿ=ਮੋਹ ਦੀ ਲਪਟਿ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਲਪਟਾਨਾ=ਲੰਪਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾ—ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਲਪਟਿ=ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ, ਵਾ—ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਛੋਡਿ ਚਲਿਆ ਤਾ ਫਿਰਿ ਪਛਤਾਨਾ ॥੩॥

ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਵਾ—ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

**ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਕਰਹੁ ਦਾਤਿ ॥
ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਜਪੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੪॥੮॥੧੪॥**

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਿਧਾਨ=ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਤ ਦੇਣਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥